

V Dunaji miznú vzácne ryby – jesetery, preto ich vedci každé dva roky vypúšťajú v tisícových počtoch do rieky.

Jesetery malé pred vypustením.

„Chceme upozorniť ľudí, že Dunaj je vo vážnom ohrození,“ hovorí Drozd. FOTO PRAVDA: ANDREJ BARÁT (3) © AUTORSKÉ PRÁVA VYHRADENÉ

V Dunaji (z)mizne voda

Je naivné spoliehať sa na Dunaj a na Žitný ostrov ako na večne bohatý zdroj vody. Európa je takmer bez snehu, v rokoch 2070 až 2100 sa majú podľa predpovedí roztopiť všetky alpské ľadovce, najväčšia rieka Európskej únie tak stratí svoju železnú rezervu. Vody v Dunaji dramaticky ubudne. Treba preto stavať priehrady, ak chceme bojovať so suchom? Je to nezmysel, priehrady v dlhodobom hľadisku nikdy nepomohli, priniesli viac problémov než benefitov. Musíme viac investovať do ozdravenia vodného režimu krajiny, hovorí český výskumník **Bořek Drozd** z Juhočeskej univerzity v Českých Budějoviciach. Načrtáva aj riešenie, do ktorého sa už niektoré organizácie na Slovensku pustili.

Andrej Barát
abarat@pravda.sk

Pred pár dňami ste priviezli na Slovensko a vypustili do Dunaja 12-tisíc jeseterov malých. Robíte to každé dva roky. Prečo?
Chceme v prvom rade posilniť početnosť jesetera malého v Dunaji. Ale druhý a oveľa závažnejší dôvod je ten, že chceme upozorniť ľudí, že Dunaj je vo vážnom ohrození. **Bol som pri vypúšťaní jeseterov už druhýkrát, zakaždým bolo zaujímavé sledovať reakcie ľudí, ako boli očarení húfmí malých rybiek. Je jeseter vôbec známy mimo rybárskej komunity?**

Veľká časť verejnosti ani netuší, že v rieke žije niečo také fascinujúce ako jeseter. Niektorí ľudia si jesetera vybavujú ako zdroj luxusnej potraviny – kaviáru. V Dunaji pritom žilo päť druhov jeseterov, ale postupne nám vyhynuli. Pred niekoľkými rokmi v Dunaji nad Železnými vrátami žili už len tri druhy a dnes je to len tento jeden jediný – jeseter malý. Aj touto akciou by sme chceli v ľudoch prebudiť túžbu, aby sa zaujímali o svoje prostredie, aby sa rozhodli pomôcť svojej krajine. Radi by sme vrátili ľuďom späť k prírode, k riekam. Pretože toto je ďalší vážny problém dneška. Ľudia sa zaujímajú len o seba, o svoj dom. Jazdia na dovolenku niekam veľmi ďaleko,

ale málokto tuší, čo krásne hneď vedľa neho žije. **Jesetery sú vzácne druhy rýb. Ale čo tie bežné? Do riek a potokov musia rybári každoročne vypúšťať státisíce drobných pstruhov, lipňov, kaprov, štúk, zubáčov a ďalšie druhy. Bolo by v riekach dosť rýb, ak by ich človek umelo nezarybňoval?** Možno by rýb bolo dosť, ale nám všade objavovalo päť tých istých druhov, nejaké plotice, pleskáče, karas striedavý... Prišli by sme o pestrosť, biodiverzitu. Chýbali by nám najmä pôvodné reofilné, čiže prúdumilné druhy. Je zložité odpovedať na túto otázku... Treba si otvorene povedať, že akékoľvek

vysádzanie rýb človekom je náročné, drahé – a nakoniec často neúčinné. Z dlhodobého hľadiska to platí stopercentne. Pôvodné, divoké populácie rýb sú nenahraditeľné. **Prečo?** Vysadené ryby sú ako odchované prasiatka. Nevyrastali prirodzene. Ľahko ich uloví predátor i človek, dlho v prírode nezostávajú. Preto, ak chceme skutočne zvýšiť biodiverzitu a produkciu rýb v tokoch, a čas, mali by sme chrániť riek a ich pôvodné populácie. Mali by sme pociťovať odpovedať na otázku – prečo niektoré ryby zmizli? Prečo ich je v skutočnosti tak málo? Zarybňovanie tento problém nerieši. **Prečo teda ryby z rieky zmizli?**

Dôvodov je viac, ale jeden z najväznejších je ten, že sme veľmi vážne zasiahli našich riek a potokov a tie nefungujú. Keby fungovali, vôbec by sme nemuseli vysádzať ryby, určite nie v takej obrovskej miere. Príroda by to zariadila sama. Služia na to najmä horné časti tokov – takzvané kapiláry alebo záplavové územia. Väčšinu roka sú suché alebo len mierne vlhké. Ale zjari počas povodní sa naplnia vodou. Vďaka živinám vznikne v záplavovom území obrovské množstvo potraviny pre nové generácie rýb. A zrazu rieky vyproduktujú milióny a milióny malých rybiek. Človek nikdy nedokáže do riek vysadiť také množstvo rýb, ako to dokáže sama rieka. Musel by do zarybňovania nastriekať ohromné množstvo peňa-

zí. A aj tak by to nefungovalo. Zarybňovanie je len akási barlička, nie je to dlhodobé riešenie. Preto sa musíme zamyslieť, ako podporiť prírodu, aby znova fungovala tak, ako má. **Čo znamená, že sme veľmi vážne zasiahli do riek?** Všade sme napríklad postavili priehrady, stovky hatí, stupňov, malých vodných elektrární. A ich problémom nie je len to, že ryby nedokážu migrovať. Ale rieky sa zanášajú sedimentom, bahnom. Miesto rieky máme plytký bahnom zanesený kanál, ktorý sa prehrieva. Aby sa prúdumilná ryba mohla neresiť, potrebuje kamene, štrk, ale to v dnešných zničených riekach často nenájde. Priehrady a regulácia riek spôsobili množstvo ďalších problémov, o ktorých by sme sa mali konečne zaujímať. A mali by sme hľadať spôsoby, ako tieto problémy odstrániť. To, že do riek pracne vysádzame ryby, je pekné najmä z pohľadu človeka. Rybári majú čo loviť. Ale pre prírodu to nepredstavuje významné benefity. **Koľko ako spoločnosť platíme za zarybňovanie?** Len v Českej republike ide o stá milióny českých korún ročne. Sú to obrovské cifry, ktoré na zarybňovanie vynakladajú všetky národy okolo nás. Suma, ktorú ako spoločnosť platíme za zarybňovanie, je teda obrovská. Prítom ryby nám príroda dávala pôvodne úplne zadarmo! Lenže my sme si túto prirodzenú funkciu nevážili a zničili sme ju. **Čo ďalšie nám živé rieky môžu dať zadarmo?** Fungujú ako prirodzená protipovodňová ochrana. Keďže lužné lesy a mokrade dokážu zadržať obrovské množstvo vody, fungujú ako klimatizácia. V lete ochladia prostredie aj o päť stupňov, a to nie je vôbec málo. Okrem rýb a pitnej vody nám dávajú drevo, zverinu. Majú nezanedbateľnú rekreačnú a edukačnú funkciu. Nesmieme zabúdať ani na čistiacu funkciu. Mokrade vrátane neregulovaných koryt riek a potokov sú miestom intenzívnych samočistiacich procesov, ktoré nám dokážu pomôcť s dočistením odpadových vôd z miest a obcí. Dokážu zadržať značné množstvo živín. Mikroorganizmy, ktoré žijú, dokážu rozložiť veľkú časť škodlivých látok, ako sú napríklad zvyšky liečiv. Všetky

tieto funkcie dnes už dokážeme vyčíslit, vieme stanoviť ich hodnotu. Jeden hektár záplavového územia dáva hodnoty vo výške jeden až dva milióny eur ročne! Teraz si predstavte niekdajšiu vnútrozemskú deltu Dunaja medzi Slovenskom a Maďarskom, ide o obrovskú plochu, čiže o stovky miliárd eur ročne (len rozloha Žitného ostrova je 161 500 hektárov, pozn. red.)! Takáto je jediná miska váh. Keď na druhú položíme zregulované tokov, výstavbu priehrad, množstvo vyprodukovanej elektrickej energie, napríklad v Gabčíkove, príjmy z lodnej dopravy, zistíme, že môžeme byť ľahko v mínuse. **Asi každý človek si priehrady spája s výrobou lacnej zelenej elektrickej energie z vody...** ... ale táto elektrina nie je vôbec zelená. S vodnými elektrárnami sú spojené výrazné ekologické škody. A nie je to vôbec lacná elektrina. A to preto, lebo postupne strácame všetky prirodzené funkcie, ktoré teraz musíme draho platiť. Musíme nielen zarybňovať rieky, musíme stavať niekoľko-kostupňové čistiarne, protipovodňové opatrenia, musíme odstraňovať a premiestňovať naplavený sediment. Všetky ďalšie funkcie, ktoré sme dostávali od prírody zadarmo, dnes musíme umelo a draho nahrádzať. Strácame peniaze. Veľa peňazí. **Ako sa ale treba s dedičstvom priehrad vysporiadať?** Nemali by sme odsudzovať tých, čo to urobili pred nami. Ale mali by sme si povedať – skúsme sa vrátiť k prirodzenej šiemu narábaniu s našou krajinou, prípadne skúsme tieto prístupy kombinovať s prírodou blízkymi opatreniami aspoň tam, kde to ide. Inú krajinu už mať nebudeme. Krajina potrebuje nás a my potrebujeme krajinu – sme jej neoddeliteľnou súčasťou. Voda nám našu krajinu vytvorila. **V archívoch, ale aj v rozprávaní starých rybárov sa objavujú také veci, že keď tiahli lososy, nebolo vidieť hladinu, len chrby lososov. Naozaj bol v riekach tak veľa rýb?** Ak sa budeme zhovárať o lososoch, ktoré sa rady neresia v plytkých, priehľadných tokoch, tak áno, takto to naozaj skutočne bolo. Ale treba povedať aj to, že keď rybári spomínajú na rieky plné rýb, spomínajú vlastne na dobu, keď

riecky neboli regulované, mali čistou vodu a kedy rybárov bolo oveľa menej, ako je dnes. Možno desatina zo súčasného počtu. Vtedajší lovci nemali také dobré náčinie. Dnes má hockáky športový rybár kvalitné náradie, echolokátor, modernú techniku, pomocou ktorej sa ryba dá dnes ľahko oklamať. Dnes rybári dokážu efektívne vyloviť skoro celý rybársky revír, obzvlášť ak je zarybňovaný umelými násadami rýb. **Ale nefunguje väčšina tak, že ulovenú rybu hneď pustia?** Lov v štýle chyt a pusť by to mohol kompenzovať. A veľa rybárov to tak vníma – veď som tú rybu pustil, stále v rieke pláva a žije. Ale ono to takto, žiaľ, často nefunguje. Najmä pri citlivých druhoch, lososovitých či dravcoch. Ryba môže zahynúť, aj keď ju pustíte po ulovení späť do vody. Zomrie od stresu, keď ju napríklad dlho ťaháte z vody. Vo to svaloch má vysoké percento kyseliny mliečnej, udusí sa. Samotní rybári sa tak stali veľmi účinným nástrojom na... ťažbu rýb. Vidíte, že problematika nie je jednoduchá. Všetko je previazané. Ale má to jedného spoločného menovateľa. A tým je človek. Otvplyvňuje úplne všetko okolo seba. **Na Dunaji za posledných 150 rokov človek zničil 80 percent mokradí, záplavových území. Hovorili ste, že záplavové územia prirodzene produkujú milióny a milióny rýb. Ak by sa človek pustil do obnovy toho, čo zničil, ak by znova fungovali mokrade, mohlo by byť v riekach znova toľko rýb, že by sa dokázal nasýtiť každý? Aj volavky, vydry, kormorány, rybáři?** Áno, samozrejme, že by to bolo omnoho lepšie. Každý by sa však nenasytil. Nestačilo by, aby znova fungovali iba mokrade. Museli by sme zlepšiť celkovú starostlivosť a využívanie krajiny. Treba, aby normálne fungovali aj samotné rieky. Museli by sme im umožniť znovu voľne tečť. Pretože rieka nie je len voda, to je aj meander, koryto, kamene, drevo spadnuté do vody. To všetko tvorí úkryty pred predátormi. Ryby by mali množstvo miest, kde by sa mohli schovať pred kormoránom, vydrou, volavkou. Populácie rýb by na tom boli určite lepšie. Ale to číslo – 80 percent stratených mokradí na Dunaji, to je strašné! Nemáme len prírodu, ničíme aj

„Čo hrozí Dunaju? Nebude v ňom voda! Čo hrozí človeku? Nebude mať čo piť.“

sami seba a vôbec nám to nedochádza. Tým, že sme zlikvidovali riečne ekosystémy, mokrade, tým, ako priemyselne hospodárime v krajine, postupne si ničíme aj pitnú vodu. **Ako?** Už sme hovorili o tom, že jedná z funkcií sa týka čistenia vody. Mokrade fungujú ako obrovské prirodzené koreňové čistiarne odpadových vôd, voda vďaka nim môže byť znova čistá. Lenže tieto čistiarne sme si vo veľkom zničili... Intenzívnym poľnohospodárstvom, používaním chémie v domácnosti, nadužívaním liekov, antikoncepcie, drog sme si otrávil vodu. Nevie, ako je to na Slovensku, ale predpokladám, že čísla budú podobné ako u nás v Česku, kde v súčasnosti sú viac ako dve tretiny podzemných vôd zamorené pesticídmi. Dve tretiny! To je strašné! Pesticíd je niečo, čo z vody samo len tak nezmizne. Pesticíd človeku preukázateľne škodí. Keď k tomu pridáme aj ďalšie novodobé znečisťujúce látky, s ktorými si konvenčné čistiarne odpadových vôd nevedia rady, dostaneme kokteil chemikálií, ktorý nás „moderných“ ľudí jednoducho zničí. Stačí pozorovať rapídne štatistiky nárastu prípadov civilizačných chorôb – rakoviny, neplodnosti, depresii... Takže určite by to pomohlo aj nám, nielen prírode, keby sme niečo zrevitalizovali. Ale tu sa objavuje paradox, ktorý sa opäť týka peňazí. **Bolo drahé prírodu zničiť a bude čoraz drahšie to napraviť?** Prírodu sme pretvárali vždy preto, aby sme získali peniaze. Aby sme mali stavebné pozemky, drevo, elektrinu. Pretváranie nás stálo obrovské

peniaze. A teraz to chceme pretvárať späť. My ekológovia tomu hovoríme – zdivočenie, rewilding. Proces zdivočenia sa ukazuje byť ešte nákladnejším, než koľko nás stálo pretváranie krajiny. Človek je zvláštny tvor. Dal množstvo peňazí na premenu, zničenie krajiny, teraz dá ešte väčšie peniaze, aby sa pokúsil dať to do pôvodnej formy. **Lenže, ak by sme sa nepokúšali dať prírodu znovu do formy, zaplatili by sme oveľa viac?** V konečnom dôsledku by sme vyhnuli ako druh. Celkom určite. Ak budeme fungovať ako doposiaľ, ak budeme vykorisťovať všetkých a všetko. Ak budeme dávať prednosť rýchlym peniazom, zahubíme sami seba. Už sa dostávame do bodu, z ktorého niet návratu. Ak ho prekročíme, môže sa stať, že aj keď budeme chcieť zlepšiť stav, už sa nám to nepodarí... Ale práve v prípade Dunaja som optimista. Veď už funguje množstvo zaujímavých projektov, mnohé financuje Európska únia. Nemyslím len náš projekt LIFE Living Rivers, v rámci ktorého tiež vypúšťame jesetery do Dunaja, sledujeme ich pohyb. Sú aj mnohé ďalšie projekty, na ktorých sa podieľa slovenské ministerstvo životného prostredia, alebo Ochrannárske združenie BROZ, alebo WWF Slovensko. Veľmi pekne svoje aktivity naštartovali aj štátne podniky – Vodohospodárska výstavba alebo Slovenský vodohospodársky podnik. Je vidieť posun, aj keď nie celkom rýchly. O projekty sa začal zaujímať aj Slovenský rybársky zväz, ktorý je najväčším obhospodarovateľom slovenských rybárskych revírov. Ľudia zapojení do týchto projektov sa už snažia o návrat dunajskej prírody. A musím povedať, že sa im to darí a veľmi im v tom držíme palce. Ale keď v tom nebudeme pokračovať, ak to neurobíme... prídeme o potenciál nášho ďalšieho bytia v krajine. Už sme sa hranicou rozvoja, ako spoločnosť upadáme. Už sme tak ďaleko, že sa nedokážeme o seba postarať. Čo je zvláštne. Sme Homo sapiens, ale nesprávame sa tak. **Na Dunaj sa spolieha Slovensko ako na kľúčový zdroj. Spoliehame sa na Žitný ostrov, na jeho „nekončné“ zásoby pitnej vody. Bude spoľahlivým zdrojom aj v budúcnosti?** →